

Matumizi ya Mandhari za Kifasihi Simulizi katika Ujenzi wa Dhamira za Ushairi Andishi: Mifano kutoka Diwani za Muhammed Seif Khatib

Baraka Sikuomba¹ na Joviet Bulaya²

Ikisiri

Makala hii inakusudia kuchunguza jinsi mandhari za fasihi simulizi zilivyotumika kujenga dhamira katika diwani za *Fungate ya Uhuru* (1988), *Wasakatonge* (2003) na *Vifaru Weusi* (2016). Sababu ya uchunguzi huu ni kwamba mandhari ni kipengele muhimu cha fani katika ujenzi wa kazi za fasihi andishi kama vile riwaya, tamthiliya na hadithi fupi kuliko utanzu wa ushairi. Data za makala hii zilikusanywa kwa kutumia mbinu ya usomaji makini. Nadharia ya Mwitiko wa Msomaji iliyoasisiwa na Wolfgang Iser (1978), Stanley Fish (1980), James Tompkins (1980), Haus Robert Jauss (1982) na Robert Holub (1984) ndiyo iliyoongoza ukusanyaji na uchambuzi wa data za makala hii. Matokeo ya utafiti yanaonesha kuwa kuna matumizi ya mandhari za fasihi simulizi katika kujenga dhamira. Dhamira hizo ni matabaka, ushujaa na ujasiri, ukombozi wa kifikra, kutoheshimu taaluma na uzalendo wa kweli.

1.0 Utangulizi

Makala hii imechunguza matumizi ya mandhari za kifasihi simulizi katika ushairi andishi wa Kiswahili kama mbinu ya kujenga dhamira za kazi zake. Katika kufikia lengo la makala, yameteuliwa mashairi kutoka katika diwani za *Fungate ya Uhuru* (1988), *Wasakatonge*(2003) pamoja na *Vifaru Weusi* (2016). Uteuzi wa diwani hizo tatu ulitokana na sababu kwamba; uandishi wake ni ule uliotumia kigezo cha maumbo mlegezo³ ambao umempa mwandishi mawanda mapana ya kutambaa katika mtindo tofautitofauti wa mandhari za kifasihi simulizi zilizobeba dhamira mbalimbali. Kwa mfano, Salim (2015) anaeleza kwamba waandishi wa

¹ Mwanafunzi wa uzamivu, Taasisi ya Taaluma za Kiswahili, Chuo Kikuu cha Dar es Salaam, Tanzania. Barua pepe: 1987baraka@gmail.com

² Mhadhiri, Taasisi ya Taaluma za Kiswahili, Chuo Kikuu cha Dar es Salaam, Tanzania. Barua pepe: jovietbulaya@yahoo.com

³ Maumbo mlegezo ni maumbo yanayochanganya maumbo ya kijadi katika shairi na ubunifu huria wa mwandishi (Mulokozi, 2017).

kazi za fasihi hususani ushairi hutumia mandhari kukwepa mkono mrefu wa dola wakati wa kufichua maovu yaliyokithiri katika jamii. Licha ya umuhimu wake, mandhari kama elementi muhimu katika kazi za fasihi haijachunguzwa kwa kina hasa katika ushairi. Mathalani, tafiti zilizofanyika kuhusu mandhari katika fasihi ya Kiswahili zimehusisha riwaya (Kibakaya, 2012; Bulaya, 2016; pamoja na Ngailo, 2020) pamoja na hadithi fupi (Kyallo, 2012). Makala hii imechambua na kuwasilisha mandhari kama mbinu iliyotumika kujenga dhamira katika ushairi wa Kiswahili kupitia diwani teule za utafiti huu. Mjadala wa makala hii umewasilishwa katika vipengele vifuatavyo: metodolojia ya utafiti, nadharia ya uchambuzi wa data, uchambuzi na uwasilishaji wa data pamoja na hitimisho.

2.0 Metodolojia ya Utafiti

Data za makala hii zilikusanywa kutoka katika diwani za *Fungate ya Uhuru*, *Wasakatonge*, pamoja na *Vifaru Weusi* zilizoandikwa na Muhammed Seif Khatib. Diwani hizo zilipatikana kwa kutumia mbinu ya usampulishaji lengwa. Diwani hizi ziliteuliwa kwa sababu ziliandikwa miaka inayoshadidia mzinduko wa uandishi wa ushairi huru wa Kiswahili usiofungwa na uanamapokeo. Mzinduko huo ulichochea uchanganyaji wa matumizi ya mandhari za kifasihi simulizi katika ujenzi wa dhamira na mbinu za utunzi wa mashairi ya Kiswahili yaliyozingatia kanuni za kimapokeo katika utunzi na yale yaliyozingatia kanuni za usasa. Upatikanaji wa data hizo ulifanyika maktabani kwa kusoma diwani teule kwa kutumia mbinu ya usomaji makini. Baada ya kusoma diwani hizo, jumla ya mashairi nane yanayokidhi lengo la makala hii yaliteuliwa kutoka katika diwani za utafiti huu hususani yaliyosheheni mandhari za kifasihi simulizi. Mashairi hayo ni “Pepo bila Kifo” na “Miamba” kutoka katika diwani ya *Wasakatonge*, “Nikizipata Bunduki” na “Gorila” kutoka katika diwani ya *Fungate ya Uhuru* na “Peponi”, “Mzimuni”, “Wanabweka” na “Nchi yangu” kutoka katika diwani ya *Vifaru Weusi*.

Mashairi hayo yaliteuliwa kwa idadi tofautitofauti kila diwani kulingana na matumizi ya mandhari za kifasihi simulizi. Katika diwani ya *Wasakatonge*, yaliteuliwa mashairi mawili kati ya sitini na mbili, mashairi manne yaliteuliwa kutoka katika diwani ya *Vifaru Weusi* kati ya tisini na moja na mashairi mawili kati ya arobaini na sita kutoka katika diwani ya *Fungate ya Uhuru*. Uteuzi wa mashairi hayo ulizingatia kigezo cha matumizi ya mandhari za kifasihi simulizi katika mashairi teule. Data katika mashairi hayo zilikusanywa kwa kutumia mbinu ya kusimba maudhui ambayo huchanganua data kwa kutathmini jinsi matukio yanavyotokea pamoja na fenomena husika katika jamii. Kwa kutumia mbinu hii, mambo yafuatayo yalifanyika; mosi, kuzizoea data kwa kuzisoma baada ya kuzikusanya kutoka katika diwani teule. Pili, tulizitengenezea misimbo mbalimbali kwa kuzingatia lengo la makala hii natatu, tuliunganisha misimbo inayoendana na lengo la makala hii. Data zilizokusanywa kutoka katika diwani teule zilichanganuliwa kwa kutumia Mkabala wa Kimaelezo kwa kuwa zilihijaji

kutolewa ufafanuzi ili zieleweke. Hata hivyo, pale ilipolazimu, Mkabala wa Kiidadi ulitumika.

3.0 Kiunzi cha Nadharia

Katika kuchambua jinsi mbinu ya mandhari ya kifasihi simulizi ilivyotumika kujenga dhamira za mashairi teule kutoka katika diwani ya *Fungate ya Uhuru*, *Wasakatonge* pamoja na *Vifaru Weusi* tuliongozwa na Nadharia ya Mwitiko wa Msomaji iliyoasisiwa na wahakiki wa Kijerumani mwishoni mwa miaka ya 1960. Miongoni mwa waasisi na watetezi wakuu wa nadharia hii ni Wolfgang Iser (1978), Stanley Fish (1980), James Tompkins (1980), Haus Robert Jauss (1982) na Robert Holub (1984). Waasisi hawa wanafafanua kwamba, maana katika matini ya fasihi haiwezi kuonekana ikiwa itatenganishwa na uzoefu wa msomaji wa matini husika. Nadharia ya Mwitiko wa Msomaji inaakisi mabadiliko ya mbinu katika historia ya fasihi na ilizingatiwa kama jibu kwa jamii. Vilevile, wanaeleza kwamba kazi ya fasihi hufungwafungwa kiasi ambacho hadhira hupaswa kuifungua na kuibuka na mawazo yenye mtazamo mpya kutoka matini chanzi. Holub (1984) anabainisha mihimili mbalimbali ya Nadharia ya Mwitiko wa Msomaji. Mhimili wa kwanza unadai kuwa kazi za fasihi hazijitoshelezi kimaana ikiwa msomaji atajiegemeza zaidi kwa mwandishi bila yeye kuwa na mtazamo wake kuhusu matini husika. Pili, maarifa ya kimsingi na tajriba aliyonayo msomaji huathiri usomaji na ufasili wa kazi ya fasihi kati ya msomaji mmoja na mwingine na Mhimili wa tatu ni huchukulia usomaji kama tendo ambalo hufanyika na kutekelezwa kwa wakati maalumu. Katika makala hii tumetumia mhimili mmoja tu alioutoa Holub (1984) unaodai kuwa; maarifa ya kimsingi na tajriba aliyonayo msomaji huathiri usomaji na ufasiri wa kazi husika. Mhimili huu umempatia mtafiti uwezo wa kuchambua mandhari za kifasihi simulizi na namna zilivyojenga dhamira katika diwani teule kwa kuzingatia maarifa aliyonayo.

4.0 Uchambuzi na Uwasilishaji wa Data

Sehemu hii inahusu uwasilishaji na uchambuzi wa data zilizopatikana katika mashairi teule yaliyokusanywa kutoka katika diwani ya *Fungate ya Uhuru*. Katika diwani hii matatizo, shida na maovu yanayozikabili nchi za Kiafrika yamezungumziwa bila kificho. Matatizo hayo ni kama vile: dhuluma, uongozi mbaya, ukosefu wa uzalendo, unafiki na wizi wa mali za umma. Diwani nyingine ni *Wasakatonge* ambayo imesheheni mashairi yanayozungumzia juu ya jamii na watu wanaofanya kazi duni na za sulubu ili kujipatia riziki ya kila siku. Diwani nyingine ni *Vifaru Weusi* ambayo imeuangalia ulimwengu wa siasa na uchumi kwa mapana, kuanzia utendaji mbovu wa serikali na wanasiasa kwa ujumla. Uwasilishaji na uchambuzi wa data uliongozwa na mihimili ya Nadharia ya Mwitiko wa Msomaji kama ulivyodokeza hapo awali.

Katika sehemu zinazofuata, makala hii imeonesha mbinu zinazotumiwa na watunzi wa mashairi kuwasilisha dhamira zao. Katika makala hii tumechunguza

mbinu kuu moja ya matumizi ya mandhari za kifasihi simulizi, mbinu iliyotumiwa na Mohammed Seif katika mashairi yake. Kulingana na data ya makala hii, mandhari simulizi zilizofumbata dhamira za mashari husika ni hizi zifuatazo: mandhari ya peponi, mandhari ya pangoni, mandhari ya mbuyuni pamoja na mandhari ya msituni. Mandhari hizi zimetumiwa kuwasilisha dhamira mbalimbali zinazogusa maslahi ya wafanyakazi pamoja na masuala yahasuyo uzalendo wa watu katika kutetea maslahi ya nchi. Kulingana na data yetu, matatizo ya wafanyakazi na umuhimu wa uzalendo vimefungamanishwa na mandhari za kifasihi simulizi na hivyo kutupatia dhamira zinazohusu utabaka, ushujaa na ujasiri, ukombozi wa kifikra, kutoheshimu taaluma pamoja na uzalendo wa kweli.

Kwa hiyo, makala hii imeonesha jinsi mandhari ya kifasihi simulizi ilivyotumika kama mbinu ya kujenga dhamira kutoka katika mashairi yaliyoteuliwa kutoka kwenye diwani teule za makala hii. Mulokozi (1989) anaeleza kuwa uchunguzi katika fasihi simulizi unaonesha kuwa karibu tanzu zote za fasihi andishi tunazozifahamu na kujivunia leo zimechipuka kutokana na fasihi simulizi. Hali hiyo ndiyo inayozifanya tanzu za fasihi simulizi na fasihi andishi ziingiliane. Maelezo hayo yanaendana na data za makala hii zinazoonesha matumizi ya mandhari za kifasihi simulizi katika matini teule. Pamoja na kuendana huku, katika utafiti huu tumebaini kuwa mandhari za kifasihi simulizi hazitumiwi pasi na umuhimu wowote. Miongoni mwa umuhimu wa mandhari za kifasihi simulizi uliobainishwa katika makala hii ni matumizi yake katika ujenzi wa dhamira. Kulingana na makala hii, mandhari za kifasihi simulizi kama vile peponi, pangoni, mbuyuni na msituni zimetumiwa vema kujenga dhamira kutoka katika mashairi yaliyoteuliwa kutoka katika diwani teule zilizotumika katika makala hii. Katika sehemu inayofuata tumejadili mandhari za kifasihi simulizi pamoja na dhamira zilizojengwa kupitia mandhari hizo.

4.1 Mandhari ya Peponi

Katika utafiti huu, tumebaini kuwa mwandishi wa diwani teule ametumia mandhari ya peponi kuhimiza suala la uwajibikaji. Lengo la matumizi ya mandhari ya kifasihi simulizi ni kuweka bayana masuala ya uwajibikaji na matarajio ya jamii katika nyanja zote za kiuchumi (Salim, 2015). Kupitia shairi la “Pepo bila Kifo” tumebaini kuwa mafanikio ya kiuchumi hayaji bila uwajibikaji. Hili linathibitishwa katika beti za shairi la ‘Pepo bila Kifo’ lisemalo:

(1) **Pepo bila Kifo**

1. Nataka niifikiye **pepo**
Nizipate raha zilizopo
Na kila kizuri kilichopo
Nifaidike
2. Niyanywe maziwa ya uzima,
Na maji baridi ya kisima,

- Niuridhiye wangu mtima,
Niburudike.
3. Nichote mito yenye asali,
Niyale matunda mbalimbali,
Na vyakula vilivyo anzali,
Niridhike
4. Nizitalii bustani zake,
Nione ndege na nyama wake,
Nipumbazwe na maua yake,
Nifurahike
5. Nibembee na hurulaini,
Wanawake wazuri wa shani,
Wawashindao wa duniani,
Nipumbazike.
6. Pepo ingawa ingali tamu,
Naisubiri kwa nyingi hamu,
Ila kifo ndio kwangu sumu,
Na siitaki!
7. Sitaki nilazwe kaburini,
Katika huo mwana wa ndani,
Ubao kuwekwa ubavuni,
Sitoafiki!
8. Sitataka shida na taabu,
Sitapenda yoyote adhabu,
Bora nikose matulubu
Nasifariki!

Chanzo: Diwani ya *Wasakatonge* (uk. 14)

Dondoo hili linaonesha kuwa matumizi ya mandhari ya pepo yamehusisha dhamira ya kifo na maisha ya kaburini. Kupitia kifo na kaburi mandhari ya pepo huweza kufikiwa. Aidha, tumebaini katika makala hii kwamba mandhari ya pepo ni yenye raha na furaha wakati wote kutokana na kuwa na maji baridi ya kisima, mito yenye asali, bustani na wanawake wazuri. Vilevile, tumebaini kwamba mwandishi ametumia mandhari ya pepo kuonesha kwamba mafanikio yoyote katika maisha ya mwanadamu yanatokana na kukubali gharama za uwajibikaji ili kujipatia kipato kitakachomwezesha kuishi maisha ayatakayo.

4.2 Mandhari ya Pangoni

Katika makala hii imebainika kuwa mshairi ametumia neno pangoni kuonesha ulingo wa kisiasa wenye msukosuko ambapo wataalamu wanapigania nafasi za uongozi huku kila mmoja akijipendekeza kwa wananchi ili aweze kupewa nafasi ya kuongoza na kuacha taaluma aliyosomea (Omondi, 2017). Aidha, mandhari ya pangoni inaashiria uasilia wa maisha ya wanataaluma wanaocha kazi zao na kukimbilia kwenye uwanja wa siasa. Lengo la wanataaluma kukimbilia katika

mandhari ya pangoni ni kutafuta maslahi bora pamoja na nafasi za kisiasa. Mwandishi katika Diwani ya *Vifaru Weusi* kupitia shairi la “Mzimu” amelionesha hili kama ifuatavyo:

(2) **Mzimu**

Nawaona wahandisi, pia na wanasheria,
Wapiga kwata kwa kasi, bila hata kutulia
Wazikimbia nafasi, kazi walizosomea
Vikumbo wapigana
Na huku washindana,
Kuingia **pangoni**
Mzimuni.

Mzimuni.

Nawaona matabibu, wazihama hospitali,
Wameacha kuwatibu, wagonjwa wa kila hali
Maradhi yawaadhibu, na kupata idhilali,
Hao wasokotana,
Huku wavurugana,
Kuingia mvuleni,
Mzimuni.

Chanzo: Diwani ya *Vifaru Weusi* (uk. 40)

Kutokana na data hii, tunaona kuwa wanataaluma kama vile wahandisi, wanasheria na wapiga kwata wanakimbia kazi zao walizosomea kwa vikumbo na kushindana kuelekea pangoni. Kwa kawaida, kama anavyofafanua Khatib (2003) pangoni ni eneo la makao ya mashetani, majini na pepo. Naye Magare (2002) ameeleza kuwa, mandhari ya pangoni husawiriwa kwa taswira ambayo mwandishi huitumia kuendeleza maudhui yake ambapo katika data yetu, maudhui yaliyolengwa ni ya kitaaluma na kisiasa. Walengwa wa kitaaluma ni wanasheria, wahandisi, na matabibu ambao wanaacha kazi zao za kitaaluma na kugeukia mlengo wa kisiasa kwenye maslahi makubwa.

Vilevile, kulingana na uchambuzi uliofanyika katika data hapo juu, MZIMUNI pamebainika kuwa ni mahali pasipo na maslahi mazuri hali inayowafanya wahandisi, wanasheria na wapiga kwata kukimbia nafasi walizosomea. Sababu kubwa iliyobainika ya wasomi kuacha kazi zao ni kushindana kuingia kwenye ulingo wa siasa. Kwa upande wa mandhari ya pangoni, utafiti huu umebaini kuwa ni mandhari yenye fursa za kisiasa kwani watu wenye elimu hupewa kipaumbele katika uteuzi. Si hivyo tu, bali maslahi ni mazuri kulinganishwa na mzimuni. Kwa hiyo, kukosekana kwa fursa na maslahi bora katika mandhari ya mzimuni kumewafanya wasomi wakimbie na kuelekea katika mandhari ya pangoni. Licha ya mandhari ya pangoni, utafiti huu umebaini pia mandhari ya mbuyuni kutumiwa na wanataaluma katika shairi la “Mzimuni”.

Kulingana na Massoud (2013), mandhari ya mbuyuni ni sehemu inayotisha na hutumiwa na msanii au mwandishi kusawiri dhamira za kazi yake. Usawiri wa mandhari ya mbuyuni katika kazi za fasihi hulenga kuonesha namna bora ya kutatua matatizo ya jamii. Katika makala hii mandhari ya mbuyuni imebainika kuwa ni sehemu yenye kutoa fursa za uteuzi katika ngazi mbalimbali za kisiasa kulingana na taaluma ya mtu. Kwa hiyo, wahadhiri na maprofesa wanaacha kazi zao zinazoendana na taaluma zao na kukimbilia mbuyuni kwa mbio za kufukuzana. Suala hili limeoneshwa na mwandishi katika diwani ya *Vifaru Weusi* kupitia shairi la “Mzimu” linalosema:

(3) **Mzimu**

Nawaona **wahadhiri**, nao pia **maprofesa**,
 Nao kikirikikiri, wameacha madarasa,
 Wote wameshavinjari, kusomesha basi sasa,
 Mbio wafukuzana
 Huku wakanyagana
 Kuingia **mbuyuni**

Chanzo: Diwani ya *Vifaru Weusi* (uk. 40)

Katika dondoo hilo, tunaona kuwa wahadhiri na maprofesa wameacha kazi ya kufundisha katika madarasa yao na kuanza kupigania nafasi za uongozi kwa kujipendekeza kwa wananchi. Mandhari ya mbuyuni yanasawiri mandhari ya bungeni ambako wasomi wengi hukimbilia kwa lengo la kupata uteuzi wa nafasi mbalimbali za kisiasa. Mshairi ametumia neno mbuyuni kuonesha ulingo wa kisiasa wenye kugombaniwa na wasomi wanaoacha taaluma walizosomea. Aidha, Omondi (2017) anashadidia kuwa Wahadhiri na Maprofesa wanakimbizana na kukanyagana kuingia mbuyuni kwa sababu nafasi za kazi wanazozihitaji ni chache kiasi cha mwenye nguvu kupishwa.

4.2.3 Mandhari ya Msituni

Msituni ni mandhari asilia ambayo shughuli za kijamii kama vile vita hufanyika (Mpalanzi, 2020). Katika diwani teule, mandhari ya msituni imechorwa kupitia nchi za bara la Afrika, kama vile Namibia na Afrika Kusini. Mathalani, katika diwani ya *Fungate ya Uhuru*, mandhari ya msituni imetumiwa katika shughuli za kivita na kujihami dhidi ya wakoloni walioweka mizizi ya kiutawala na kiunyonyaji dhidi ya Afrika. Hili limedhihirishwa na mwandishi Khatib katika shairi la “Nikizipata Bunduki”. Mwandishi anasema:

(4) **Nikizipata Bunduki**

Nikizipata Bunduki,
 Taingia **msituni**, kuzitumia vitani
 Afrika ya Kusini, kumtoa mkoloni
 Lovamia, Namibia

Kioo cha Lugha, Juz. 21(2), Desemba 2023

Kahamia, Azania
Sauti haiondoshi!

Chanzo: Diwani ya *Fungate ya Uhuru* (uk. 11)

Katika dondoo hili, mwandishi ametumia mandhari ya msituni katika nchi ya Afrika Kusini wakati wa utawala wa kikoloni uliokuwa na utawala wa kibaguzi. Mwandishi ameonesha umuhimu wa hamasa kwa wananchi katika kupambana na wakoloni kama anavyoeleza katika mshororo wa pili kwamba akizipata bunduki ataingia msituni kuzitumia vitani. Vilevile, katika makala hii tumebaini kuwa bunduki ni mamlaka ambayo ikipatikana inaweza kutumiwa na wananchi kurejesha mali za umma zilizopokonywa na wakoloni katika nchi ya Afrika Kusini na Namibia. Kwa mantiki hiyo, njia pekee ya kuwaondoa wakoloni katika nchi za Afrika hususani Afrika Kusini na Namibia ni kuurejesha utawala mikononi mwa wananchi.

Vilevile, katika shairi la “Gorila”, imebainika kuwa mandhari ya msituni katika nchi za Kiafrika hutumiwa na mashujaa katika mapambano ya kivita. Aidha, imebainika kuwa mashujaa wa Afrika wanaopigana vita msituni wana sifa ya ujasiri na ushupavu katika kuleta ukombozi kamili na kujenga Ujamaa katika nchi za Afrika. Makala hii inakubaliana na mawazo ya Joyce (2011) anayesisitiza kuwa mandhari ya msituni humwezesha msomaji kuelewa taswira ya msanii. Kulingana na makala hii, mandhari ya msituni hutumiwa zaidi kuonesha umuhimu wa mapambano katika kuzikomboa nchi za Afrika dhidi ya ukoloni. Mwandishi katika diwani ya *Fungate ya Uhuru* kupitia shairi la ‘Gorila’ anaeleza:

(5) **Gorila**

Gorila

Gorila, jasiri,
Wa Afrika, shujaa, shupavu, umevinjari,
Mtutu shika, mevaa, ukakamavu, uko tayari
Gorila, ruwaza, wa kizazi kipyaa
Gorila, shujaa!
Wa Afrika, naona, **msituni**, wenda kwa ari
Wafaharika, hukununa, jazubani, nyingi hadhari
Gorila, ruwaza kizazi kipyaa.

Chanzo: Diwani ya *Fungate ya Uhuru* (uk. 14)

Nukuu hiyo inadhihirisha kuwa, mandhari ya msituni inahitaji ushujaa, ushupavu na ukakamavu, kwani ndiyo yenye kujenga ari kwa Waafrika katika vita. Aidha, mandhari ya msituni humwezesha msomaji kuelewa nafasi ya ujasiri na ushupavu katika ukombozi wa bara la Afrika dhidi ya ukoloni (Joyce, 2011). Mandhari ya msituni imeonesha picha halisi ya mnyama mkubwa na jasiri aishiye msituni bila woga wala mashaka. Mandhari ya msituni imetuonesha ukubwa wa Afrika na ari ya Waafrika ya kutaka kuwa huru. Mandhari ya msituni hutumiwa na Waafrika katika

mapambano na kujilinda dhidi ya mashambulizi ya adui yeyote. Vilevile, mandhari hayo ya msituni huwafanya Waafrika waingie vitani kwa ari na tahadhari kwani ndiyo yanayowawezesha kudhihirisha uzalendo dhidi ya nchi zao pamoja na usalama wa bara la Afrika kwa njia ya mtutu.

4.4 Mandhari ya Mbugani

Uchambuzi wa data za utafiti huu umebaini kuwa mwandishi ametumia mandhari ya fashi simulizi ya mbugani kuelezea masuala ya uongozi na suala la matabaka katika nchi. Kulingana na White (1983), mbuga ni eneo lililotengwa kwa ajili ya uzalishaji na uhifadhi wa idadi nzuri ya mimea, wanyama, maji na udongo kwa lengo la kuendeleza ikolojia ili kuwanufaisha walio nje ya mipaka. Akifafanua zaidi, White anaeleza kuwa ndani ya mbuga kuna makazi mbalimbali yaliyozungukwa na vichaka na mimea ya porini inayozuia uharibifu wa mbuga. Kwa hiyo, mandhari ya kifasihi simulizi ya mbugani husawiri hali halisi ya maisha iliyopo katika jamii kupitia wahusika wanyama wanaowakilisha tabaka tawala na tabaka tawaliwa. Kwa mfano, katika diwani ya *Wasakatonge*, tumeona mwandishi akiitumia mandhari ya mbugani iliyojaa wanyama walio katika matabaka mawili yaani la chini na lile la juu. Wanyama kama Simba, Chui, Nyati, Mamba na Boko wanadhihirisha kuwa tabaka tawala lina nguvu kuliko tabaka tawaliwa lilowakilishwa na Digidigi na Nyani. Suala hili linajidhihirisha katika shairi la 'Miamba' linalosema:

- (6) **Miamba**
1. Miamba,
Chui na Simba,
Mbugani wanatamba,
Vinyama vinayumba,
Chakula cha wakubwa!
Ni sheria za mbuga?
 2. Waovu,
Nyati na ndovu,
Mbugani waonevu,
Majani hayaliki,
Ni mboga ya wakubwa!
Ni sheria ya mbuga?
 3. Vituko,
Mamba na boko,
Huleta machafuko,
Mtoni masumbuko,
Maji yao wakubwa!
Ni sheria za mbugani?
 4. Wanyonge,
Wamo shidani,

Kioo cha Lugha, Juz. 21(2), Desemba 2023

Digidigi na nyani,
Wamo makimbizoni,
Fisi wanafurahani!
Ni sheria za mbugani?

Chanzo: Diwani ya *Wasakatonge* (uk. 29)

Dondoo hili limeonesha mandhari ya fasihi simulizi ya mbugani imejengwa na wanyama ambao ni muhimu katika ulimwengu wa fasihi simulizi tangu zamani (Wamitila, 2003). Kadhalika, tumebaini kuwa mandhari ya mbugani imechorwa kurejelea nchi inayoongozwa kwa mabavu huku tabaka tawaliwa likinyanyaswa na kuonewa kutokana na unyonge wa kushindwa kujitetea. Kwa hiyo, Chui na Simba wanawakilisha tabaka tawala na lenye mabavu wakati Digidigi na Nyani wakiwakilisha tabaka tawaliwa ambalo linaishi kwa shida kwani wakati wote halina utulivu.

5.0 Dhamira Zilizojengwa Kutokana na Mbinu ya Mandhari ya Kifasihi Simulizi

Katika sehemu hii tumewasilisha dhamira mbalimbali zilizojengwa kutokana na matumizi ya mandhari ya fasihi simulizi katika diwani teule. Uwasilishaji na uchambuzi wa dhamira zilizobainishwa umefanywa katika vipengele vifuatavyo:

5.1 Dhamira ya Matabaka

Suala la matabaka katika jamii linarejelea mgawanyiko katika jamii unaosababishwa na kubaguana kwa misingi ya kidini, kipato, kikabila, kielimu, kijinsia, rangi na hata mahali atokapo mtu (Sengo, 2009). Kulingana na mawazo ya Munyao (2017), matabaka ni hali ambapo jamii hugawanyika katika makundi mawili, yaani tabaka tawala na tabaka tawaliwa. Muya anafafanua zaidi kuwa matabaka katika jamii hujengeka baada ya kipindi fulani cha ukuaji wa jamii na mara nyingi tabaka la juu huwa la wanaomiliki mali wakati tabaka la chini huwa la wanaotawaliwa. Katika diwani ya *Wasakatonge* mandhari ya kifasihi simulizi ya mbugani imetumiwa kujenga dhamira ya matabaka katika jamii, yaani tabaka tawala na tabaka tawaliwa. Mwandishi amelithibitisha hili kupitia shairi la 'Miamba'. Anasema:

- (7) **Miamba**
1. Miamba,
Chui na Simba,
Mbugani wanatamba,
Vinyama vinayumba,
Chakula cha wakubwa,
*Ni sheria za **Mbuga**?*
 2. Waovu,

Kioo cha Lugha, Juz. 21(2), Desemba 2023

Nyati na ndovu,
Mbugani waonevu,
 Majani hayaliki,
 Ni mboga ya wakubwa!
*Ni sheria za **Mbuga**?*

3. Vituko,
 Mamba na Boko.
 Huleta machafuko
 Mtoni masumbuko,
 Maji yao makubwa!
*Ni sheria za **Mbuga**?*

4. Wanyonge,
 Wamo shindani,
 Digidigi na nyani,
 Wamo makimbizoni
 Fisi wanafurahani!
*Sheria za **Mbuga**?*

Chanzo: Diwani ya *Wasakatonge* (uk. 29)

Dondoo hili limetumia mandhari ya mbugani kujenga tabaka la juu kwa kutumia wanyama **Simba, Chui, Mamba** na **Boko** kuwasilisha watu wenye nguvu ya kiuchumi, kiutawala na kimaamuzi katika nyanja mbalimbali ndani ya nchi. Kadhalika, mandhari ya mbugani imejenga tabaka la chini kitaswira kwa kutumia wanyama **Digidigi** na **Nyani**. Matabaka hutofautiana baina ya kundi moja na jingine kutokana na sababu za siasa, uchumi, utawala au jamii (Wamitila, 2003; Job, 2022). Kwa hiyo, mandhari ya mbugani imejenga dhamira ya matabaka kwa kuonesha wanyama wenye nguvu na wasio na nguvu na namna wanavyodumisha maslahi yao. Wanyama hawa kama walivyotumika katika mandhari ya mbugani ni viwakilishi halisi vya jamii ambapo kama anavyoeleza Maithya (2022) tabaka tawala linatumia mbinu na hila mbalimbali katika kulinda na kudumisha maslahi yao kiuchumi na kuliacha tabaka la wanyonge katika hali duni kiuchumi.

5.2 Dhamira ya Ushujaa na Ujasiri

Kupitia uchambuzi wa diwani teule, imebainika kuwa mandhari ya msituni imetumika kujenga dhamira ya ushujaa na ujasiri. Aidha, ushujaa huambatana na malengo yanayodhihirishwa katika utendaji (Izadi, 2017). Katika diwani ya *Fungate ya Uhuru* mandhari ya msituni imetumiwa kama mahali pa mapambano ya kivita, hali inayojenga dhamira ya ushujaa na ujasiri kutokana na uwezo wa kushika mtutu na kuingia msituni kwa ari bila woga. Katika shairi la ‘Gorila’ mwandishi amelithibitisha hili anaposema:

(8) **Gorila**

Gorila, jasiri,
Wa Afrika, shujaa, mashupavu, umevinjari,
Mtutu shika, mevaa, ukakamavu, uko tayari,
Gorila, ruwaza, wa kizazi kipyaa,

Gorila, shujaa! Wa Afrika, naona, **msituni**, wenda kwa ari
Wafaharika, hukununa, jazubani, nyingi hadhari
Gorila, ruwaza kizazi kipyaa.
Gorila, jasiri!
Wa Afrika; wavuka, mingi mito, yenye hatari,
Wa panda shuka, inuka, na uzito, wa lako gobori,
Gorila, ruwaza wa kizazi kipyaa.

Gorila, shujaa!
Wa Afrika, hulali, unakesha, hadi nahari,
Unamsaka, ni nduli, anatisha, naye si thori.
Gorila, ruwaza wa kizazi kipyaa.

Chanzo: Diwani ya *Fungate ya Uhuru* (uk. 14-15).

Katika dondoo hili tunaona kuwa mandhari ya msituni imetumiwa kujenga dhamira ya ushujaa na ujasiri. Data hii inaelekeana na mawazo ya Rubanza (1994) anayeeleza kuwa ujasiri na ushujaa ni suala ambalo husaidia katika kuimarisha mamlaka na utawala katika uongozi. Kwa hiyo ni wazi kuwa, ujasiri na ushujaa ni masuala muhimu katika kuleta mapinduzi na ukombozi kwa jamii zilizotawaliwa na uonevu.

5.3 Dhamira ya Ukombozi wa Kifikra

Uchambuzi wa diwani teule za makala hii umeonesha pia kuwa, mandhari hususani ya peponi imetumika kujenga dhamira ya ukombozi wa kifikra kwa kuonesha nafasi ya uwajibikaji katika kufikia mafanikio ya kimaisha. Ukombozi wa fikra humfanya mtu kujitambua kuwa yeye ni nani, yuko wapi, anatakiwa kufika wapi na kwa nini yupo alipo na atafanya nini ili aweze kufika kule anakotaka afike (Msacky, 2015). Kulingana na makala hii, mandhari ya peponi imebainika kuwa ni mandhari iliyojaa raha kutokana na kuwa na maziwa ya uzima, maji baridi ya kisima na vitu vingine vinavyopatikana peponi. Aidha, uzuri wa mandhari ya peponi unaonesha kuwapo kwa kanuni muhimu za kuifikia, na miongoni mwa kanuni hizo ni kifo. Mwandishi katika diwani ya *Wasakatonge* kupitia shairi la “Pepo bila Kifo” ameonesha jinsi mandhari ya peponi isivyoy rahisi kufikika kama ifuatavyo:

- (9) **Pepo bila Kifo**
- 5 Nataka niifikiye **pepo**
Nizipate raha zilizopo
Na kila kizuri kilichopo
Nifaidike
- 6 Niyanywe maziwa ya uzima,
Na maji baridi ya kisima,
Niuridhiye wangu mtima,
Niburudike.
- 7 Nichote mito yenye asali,
Niyale matunda mbalimbali,
Na vyakula vilivyo anzali,
Niridhike
- 8 Nizitalii bustani zake,
Nione ndege na nyama wake,
Nipumbazwe na maua yake,
Nifurahike
- 9 Nibembee na hurulaini,
Wanawake wazuri wa shani,
Wawashindao wa duniani,
Nipumbazike.
- 10 **Pepo** ingawa ingali tamu,
Naisubiri kwa nyingi hamu,
Ila kifo ndio kwangu sumu,
Na siitaki!
- 11 Sitaki nilazwe kaburini,
Katika huo mwana wa ndani,
Ubao kuwekwa ubavuni,
Sitoafiki!
- 12 Sitataka shida na taabu,
Sitapenda yoyote adhabu,
Bora nikose matulubu

Chanzo: Diwani ya *Wasakatonge* (uk. 14)

Beti hizo zinaonesha kuwa mandhari ya peponi inaweza kufikiwa kwa njia kuu mbili, yaani kifo na kuzikwa kaburini. Kwa mfano, kitendo cha kutoafiki ubao uwekwe ubavuni ili kuifikia pepo kunaonesha wazi jinsi ilivyo vigumu kuifikia mandhari ya peponi bila kifo. Utafiti huu unakubaliana na utafiti wa Vuai (2020) anayeeleza kuwa kuifikia pepo ni fumbo kwani hakuna pepo ya duniani yenye raha tupu. Kwa hiyo, ni wazi kuwa ukombozi wa fikra ni muhimu ili kuweza kuyafikia mafanikio katika maisha.

5.4 Dhamira ya Kutumia Taaluma Kutafuta Nafasi zenye Maslahi

Katika makala hii pia tumebaini kuwa mandhari ya kifasihi simulizi imetumika kujenga dhamira ya kutumia taaluma kutafuta nafasi zenye maslahi kitaaluma hususani kwa matabibu, wanasheria na wahandisi. Licha ya taaluma kuwa miongoni mwa njia ambazo hutumiwa kimakusudi na jamii kupitisha maarifa, ujuzi na maadili kutoka kizazi kimoja hadi kingine kama ilivyoelezwa na Jesse (2017), mandhari ya pangoni na mvuleni zimeonesha kutumiwa kwa taaluma ya uhandisi, sheria na utabibu katika kutafuta nafasi zenye maslahi. Katika makala hii imebainika kuwa mandhari ya darasani imetumika kujenga dhamira ya kutumia nafasi ya taaluma ya maprofesa na wahadhiri kukimbia majukumu yao ya msingi yanayoendana na weledi wa taaluma zao na kwenda kwenye kazi zenye maslahi kisiasa. Ni wazi kuwa mandhari inayokimbiwa na wasomi haina maslahi yenye tija ikilinganishwa na mandhari ya mzimuni, pangoni, mbuyuni na kwenye mvule ambako kuna fursa nyingi na zenye tija kisiasa, kijamii na kitaaluma. Mwandishi katika diwani ya *Vifaru Weusi* kupitia shairi la “Mzimu” anasema:

(10) **Mzimu**

Nawaona wahandisi, pia na **wanasheria**,
Wapiga kwata kwa kasi, bila hata kutulia,
Wazikimbia nafasi, kazi walizosomea,
Vikumbo wapigana,
Na huku washindana,
Kuingia **pangoni**,
Mzimuni.

Nawaona wahadhiri, nao pia **maprofesa**,
Nao kikirikikiri, wameacha **madarasa**,
Wote wameshavinjari, kusomesha basi sasa,
Mbio wafukuzana,
Huku wakanyagana,
Kuingia **mbuyuni**,
Mzimuni.

Nawaona matabibu, wazihama **hospitali**,
Wameacha kuwatibu, wagonjwa wa kila hali,
Maradhi yawaadhibu, na kupata idhilali,
Hao wasokotana,
Huku wavurugana,
Kuingia **mvuleni**,
Mzimuni.

Chanzo: Diwani ya *Vifaru Weusi* (uk. 40)

Kupitia dondoo hili, tumebaini kuwa mandhari ya fasihi simulizi ya pangoni imejengwa kama mandhari yenye maslahi makubwa kisiasa. Data hii inashadidiwa na Omondi (2017) anayedai kuwa, pangoni huashiria ulingo wa kisiasa wenye

msukosuko ambapo wanataaluma wanajipendekeza kwa wanachi ili waweze kupewa nafasi za uongozi baada ya kuacha taaluma zao. Hivyo, kutumia taaluma zao kutafuta nafasi zenye maslahi kisiasa kulikofanywa na wanasheria, madaktari, wahadhiri na maprofesa kumewafanya kuacha taaluma zao na kuanza kushindana kuelekea katika mandhari ya pangoni, mvuleni na mbuyuni ili kupata nafasi za uteuzi kama ubunge au uwaziri. Tunaweza kusema kuwa, lengo jingine ni kupata mshahara mzuri na maslahi makubwa Vilevile, mandhari za pangoni, mbuyuni, mzimuni na mvuleni zimetumiwa kukejeli mfumo wa elimu unaomuandaa msomi kupata mshahara mnono kama anavyosisitiza Massoud (2018).

5.5 Dhamira ya Uzalendo wa Kweli

Suala la uzalendo limebainishwa kupitia mandhari ya msituni. Uzalendo ni upendo na uaminifu alionao mtu utokanao na tamaa ya ndani badala ya utambuzi (Yonah, 1999). Aidha, Fides (2017) kwa upande wake anaona kuwa uzalendo ni hali ya mwananchi kuwa tayari kuijenga nchi yake, kuilinda dhidi ya maadui pamoja na kujenga umoja wa kweli. Kwa mantiki hiyo, uzalendo ni msukumo asili ambao mtu anazaliwa nao na kukua nao na hujibainisha waziwazi katika kumthamini mtu, jambo, kitu au nchi yake. Dhamira ya uzalendo imejengwa na mandhari ya msituni katika diwani ya *Fungate ya Uhuru* kupitia shairi la ‘Nchi Yangu’. Shairi linasema:

(11) **Nchi Yangu**

Naipenda nchi yangu,
 Naipenda, naipenda nitakufa naipenda,
 Tailinda nguvu zangu, tailinda,
 Tailinda kwa maafa tailinda
 Sitakwenda kwa wenzangu,
 Sitakwenda kwa wenzangu,
 Sitakwenda, sitakwenda hata sifa sitakwenda,
 Nitakwenda huku kwangu, nitaganda,
 Nitaganda kwa ulofa nitaganda
 Nikizipata Bunduki,
 Taingia msituni, kuzitumia vitani
 Afrika ya Kusini, kumtoa mkoloni
 Lovamia, Namibia
 Kahamia, Azania
 Sauti haiondoshi!

Chanzo: Diwani ya *Fungate ya Uhuru* (uk. 5-6)

Katika dondoo hilo, tunaona kuwa dhamira ya uzalendo imebainishwa katika mshororo wa pili wa ubeti unaoonesha utayari wa kufa kwa sababu ya upendo dhidi ya nchi. Aidha, kupitia mandhari ya msituni tumebaini kuwa uzalendo wa

kweli ni ule wa kuwa tayari kudai uhuru na ukombozi kutoka kwa wakoloni bila kujali gharama. Makala hii inakubaliana na mawazo ya Kimeu (2016) na Moh'd (2017) wanaosisitiza kuwa uzalendo ni hali ya mtu kuipenda nchi yake na kuipigania katika mambo mbalimbali yanayokwamisha maendeleo. Kulingana na makala hii, mandhari ya msituni inaonesha jinsi wahusika walivyokuwa tayari kutumia bunduki kuikomboa nchi ya Afrika Kusini pamoja na Namibia. Kupitia makala hii, tunaona kuwa uzalendo ni jambo muhimu sana katika jamii na linalipaswa kuenziwa na kurithishwa kizazi hata kizazi. Wanajamii wanapaswa kufundishwa na kuelekezwa kuwa tayari kuilinda, kufa au kuingia msituni kupigana vita kwa ajili ya nchi zao.

7.0 Hitimisho

Makala hi imechunguza jinsi mandhari ya kifasihi simulizi inavyojenga dhamira. Mandhari ya kifasihi simulizi iliyochunguzwa imetokana na diwani ya *Fungate ya Uhuru, Wasakaonge na Vifaru Weusi*. Katika uchambuzi wa mandhari ya kifasihi simulizi, tumeona kwamba kuna mandhari ya peponi, pangoni, mbuyuni na msituni. Matokeo ya data zilizokusanywa pia yameonesha kuwa mandhari zinaibua dhamira kama vile kutokuheshimu taaluma, uzalendo wa kweli, ukombozi wa kifikra, ujasiri na ukombozi. Vilevile, Nadharia ya Mwitiko wa Msomaji ndiyo iliyotumika wakati wa kuchambua mandhari ya kifasihi simulizi katika diwani teule pamoja na jinsi mandhari hizo zilivyozijenga dhamira katika diwani teule. Kwa hiyo, mandhari ya kifasihi simulizi imetumiwa kuibua dhamira ambazo zinaakisi uhalisia wa maisha halisi ya tabaka tawala na tawaliwa katika jamii.

Marejeleo

- Bulaya, J. (2016). Mandhari na Usawiri wa UKIMWI katika Riwaya ya Kiswahili 2000-2010. Tasnifu ya Uzamivu (Haijachapishwa). Chuo Kikuu cha Dar es Salaam.
- Fides, C. (2017). Kutathimini Matumizi ya Lugha na Dhamira katika Tamthilia za *Kinjekitile na Nyerere na Safari ya Kanaani*: Utafiti Linganishi. Tasnifu ya Umahiri (Haijachapishwa). Chuo Kikuu Huria cha Tanzania.
- Fish, S. (1980). *Is there a Text in this Class? The Authority of Interpretive Communities*. Cambridge: Harvard University Press.
- Holub, R.C. (1984). *Reception Theory: A Critical Introduction*. London and New York: Methuen.
- Iser, W. (1978). *The Act of Reading: A theory of Aesthetic Response*. Michigan: Johns Hopkins University Press.
- Izadi, G.I. (2017). "Heroic Legends and Epic." *Journal of History Culture and Art Research*. 6: 602-616.

- Jesse, M.J. (2017). Itikadi katika Riwaya za Said Ahmed Mohamed. Tasnifu ya Umahiri (Haijachapishwa). Chuo Kikuu cha Kenyatta.
- Job, J.N. (2022). "Matumizi ya Jazanda katika Uwasilishaji wa Mashairi ya Euphrase Kezilahabi na Kithaka wa Mberia." *Research Journal in African Languages*. 3: 1-14.
- Joyce, M.N. (2011). Uhakiki wa Fani katika *Utendi wa Mwanananga*: Nadharia ya Umuundo. Tasnifu ya Umahiri (Haijachapishwa). Chuo Kikuu Cha Nairobi.
- Khatib, M.S. (1988). *Fungate ya Uhuru*. Dar es Salaam: Macmillan Aidan Limited.
- Khatib, M.S. (2003). *Wasakatonge*. Nairobi: Oxford University Press (T) Limited.
- Khatib, M.S. (2016). *Vifaru Weusi*. Nairobi: Vide-Muwa Publishers Limited.
- Kimeu, A.N. (2016). Maudhui ya Ukombozi katika Wimbo Mpya na Msururu wa Usaliti. Tasnifu ya Umahiri (Haijachapishwa). Chuo Kikuu cha Nairobi.
- Magare, F.A. (2002). Uhakiki wa Tamthiliya ya *Amezidi* kama Kazi ya Kibwege. Tasnifu ya Umahiri (Haijachapishwa). Chuo Kikuu cha Nairobi.
- Maithya, J.K. (2022). "Uhalisia katika Mashairi ya Kezilahabi (Dhifa)." *Eastern Africa Journal of Kiswahili*. 1: 43-49.
- Matin, I. (2021). Nafasi ya Fani katika Kufanikisha Maudhui katika Fasihi ya Watoto. Tasnifu ya Umahiri (Haijachapishwa). Chuo Kikuu cha Rongo.
- Moh'd, M.O. (2017). Ulinganishi wa Tabia za Wahusika Wakuu na Dhamira katika Riwaya za Kusadikika na Utengano. Tasnifu ya Umahiri (Haijachapishwa). Chuo Kikuu Huria cha Tanzania.
- Mpalanzi, L.E. (2020). "Makutano kati ya Dini ya Kijadi na ya Kigeni: Mifano kutoka Riwaya Teule za Kiswahili." *Kioo cha Lugha*. 17 (1): 114-131.
- Msacky, E.Y. (2015). Kuchunguza Dhamira za Kijamii na Kisiasa katika Riwaya ya *Siri za Maisha*. Tasnifu ya Uzamivu (Haijachapishwa). Chuo Kikuu Huria cha Tanzania.
- Mulokozi, M.M. (1989). "Tanzu za Fasihi Simulizi." *Mulika*. 21:1-24.
- Munyao, R.M. (2017). Mwingiliano wa Fasihi na Historia katika Utenzi wa Nchuu Cwavo Yapo Tini Mwa Irara (Mtu ni kwao japo Chini mwa Irara). Tasnifu ya Umahiri (Haijachapishwa). Chuo Kikuu cha Nairobi.
- Omondi, O.G. (2017). Urudiaji na Uwasilishaji wa Maana katika Ushairi wa Kisasa. Tasnifu ya (Haijachapishwa). Chuo Kikuu cha Nairobi.
- Rubanza, Y.I. (1994). *Fasihi Simulizi: Majigambo*. Dar es Salaam: Dar es Salaam University Press.
- Salim, M.A. (2015). Kuchunguza Ufasihi Simulizi Unaojitokeza Ndani ya Hadithi za *Kusadikika na Adili na Nduguze*. Tasnifu ya Umahiri (Haijachapishwa). Chuo Kikuu Huria cha Tanzania.
- Sengo, T.Y.S. (2009). *Sengo na Fasihi za Kinchi*. Dar es Salaam: AERA Kiswahili Researched Products.

- Vuai, P.M. (2020). Mdhihiriko wa Mwendu katika Ushairi wa Kiswahili: Mfano Kutoka katika Diwani za *Wasakatonge* na *Kimbunga*. Tasnifu ya Umahiri (Haijchapishwa). Chuo Kikuu cha Dodoma.
- Wamitila, K.W. (2003). *Kichocheo cha Fasihi Simulizi na Andishi*. Nairobi: Focus Publications.
- Yonah, Y. (1999). "Rousseau and Educations towards Patriotism In; Politics." *Journal of Political Science and International Relations*. 3: 31-53.